

укреплять государства, сколько оно фактически подрывает создание своих государственных учреждений в многих развивающихся странах.

Мысль Ф. Фукуямы, что для каждого общества, искусство построения сильного государства является ключевой составляющей его национальной силы, должна стать определяющей идеей не только отечественного государствоведения, но и являться ключевой в практике государственного строительства современной Украины.

Завальнюк В. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія», ректор,
кандидат юридичних наук, професор*

ЮРИДИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ТА НЕОФІЦІЙНЕ ПРАВО

Розуміння права як окремого інституту людського співтовариства, що має незалежне від державної волі походження та автономне буття, зумовлює постановку питання про можливість існування незалежних від держави правопорядків. Ця проблематика була започаткована Л. Й. Петражицьким та його учнями – Г. Д. Гурвичем та П. А. Сорокіним. Г. Д. Гурвичу належить ідея про соціальне право як самореферентну соціальну цілісність, яка не залежить від наявності в суспільстві тих чи інших інститутів або спільнот держави, соціальних класів і тощо (Гурвич Г. Д. *Філософія і соціологія права*. – СПб. : Изд. дом С. – Петерб. гос. ун-та, 2004. – С. 55-56). Для нього право було одночасно формою соціальної взаємодії, правосвідомістю, нормативною системою та ціннісно зумовленим імперативом поведінки, інакше кажучи він схилився до інтегративного розуміння права.

Натомість П. О. Сорокіним було уведено дихотомію офіційного та неофіційного права. Сукупність юридичних норм, обов'язкових для всіх членів даного суспільства або держави, що охороняються і захищаються всією силою і авторитетом груповий або державної влади, він визначав як офіційне право даної групи або держави. Неофіційним правом П. О. Сорокін уважав правові переконання окремих груп, класів, професій і релігійних об'єднань, що існують у кожному суспільстві, правила пристойності, моди, релігійні норми поведінки, правила професії (лікарська, педагогічна, цехова тощо), етики тощо. Офіційне право не може охоплювати і визначати всі варіанти відносин у державноорганізованому суспільстві, інакше воно було би неосяжним за своїм обсягом. За своїм змістом норми неофіційного права можуть збігатися з нормами офіційного права, можуть і суперечити йому. Неофіційне право порівняно з офіційним правом зазвичай є більш гнучким, більш рухомих, більш індивідуальним і стосується більш інтимних сторін людських взаємин (Сорокін П. А. *Элементарный учебник общей теории права в связи с теорией государства* / П. А. Сорокин // Хропанюк В. Н. *Теория государства и права. Хрестоматия. Учебное пособие*. – М., 1998. – С. 566-585).

Зазначимо, що визнання тією чи іншою мірою недержавного або, принаймні не тільки державного походження права, що було властивим як Петражицькому, так і його видатним учням, виявлення зв'язку між правом та людиною / людською спільнотою виводить їх висновки на проблематику юридичної антропології, проблематику людини і права.

Продовжуючи міркування щодо офіційного та неофіційного права, зазначимо, що «містком» між ними є звичаєве право, яке одночасно має недержавне походження і державну санкцію. Звичаєве право визначається сучасною наукою як форма права, сукупність правових звичаїв (звичаєво-правових норм) – загальних правил поведінки, що діють у межах певної спільноти у відношенні всіх її членів, які охоплюються змістом цих правил, таких, що усвідомлюються як правомірні і обов'язкові, відповідають і безпосередньо ґрунтуються на принципах природного права, виступають як результат тривалої, однакової і постійної практики вирішення правових ситуацій, що виникають на основі типових відношень у практичному житті людей, забезпечуються соціальною санкцією, а також можуть мати захист з боку державних органів влади та суду (Жовтобрюх М. М. Звичаєве право: сутність, генеза, чинність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.12 – «Філософія права» / М. М. Жовтобрюх. – К., 2002. – С. 13).

Різноманіття правового життя різних народів та спільнот, що стало очевидним внаслідок великих географічних відкриттів, колонізації та деколонізації, а сьогодні ще й глобалізації зумовлює необхідність вивчення не тільки офіційного, але й неофіційного права. За доби започаткування юридичної антропології як науки ця проблема мала свій прикладний вимір у вигляді адаптації правових систем метрополій та колоній. Саме так вона була відображена у працях класиків юридичної антропології Й. Бахофена, Дж. Леббока, Дж. Мак-Леннана, Г. Самнер-Мена, Л. Моргана, Е. Тейлора, Дж. Фрезера (Дашин А. В. Обычное право как структурно-функциональный элемент национальной правовой системы (историко-теоретический и сравнительно-правовой анализ)/ А. В. Дашин. – СПб., 2006. – С. 6). Частиною цієї проблематики є правове буття корінних народів. Прикладом адекватної, відповідної людиноцентричному розумінню права взаємодії офіційного та неофіційного права, і захисту на основі такого інтегративного праворозуміння корінних народів на міжнародному та національному рівні є забезпечення існування автономії саамів у складі країн Скандинавії.

Сьогодні правовий плюралізм, серед іншого, зумовлений тим, що майже в будь-якому суспільстві в межах однієї держави в результаті міграційних процесів або формування соціально-автономних територій, де «консервується» певна культура, живуть різні етнічні спільноти: національні меншини, корінні народи. Кожна з них має свою культуру, яка відрізняється від культур інших спільнот. Основні характеристики етносу: його самосвідомість (колективна свідомість, утворююча відчуття ідентичнос-

ті); стереотип поведінки, який визначає відносини усередині спільності і зв'язок між індивідом і спільнотою в цілому збереження власних традиційних соціальних, економічних, культурних й політичних інститутів (Садохин А. П. Этнология: учебник для вузов / А. П. Садохин. – М. : Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. – С. 80). Вони формують правову своєрідність етносу, особливе право спільноти, яке відрізняється від права інших соціальних спільнот, те, що можна назвати неофіційним правом.

У сучасному антропологічному дискурсі все більше уваги приділяється питанням забезпечення колективних прав з боку держави, їхньому співвідношенню з індивідуальними правами людини. Ця група прав належить до третього покоління прав, закріплених у новітніх конституційних традиціях.

Крижановський А. Ф.

*Міжнародний гуманітарний університет, ректор,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК ЯК ПРЕДМЕТ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Серед багатьох різновидів існуючих у сучасному соціумі правових порядків самостійне місце посідає конституційний правовий порядок – поки-що надзвичайно мало вивчений сучасною теоретичною і прикладною юриспруденцією суспільно-правовий феномен, необхідність дослідження якого визначається актуалізацією проблематики забезпечення дії реальної, ефективної Конституції, її належного виконання, дотримання і використання всіма суб'єктами права, а, передусім, державою, її органами та посадовими особами.

Аналіз правничої (у тому числі з конституційного права) літератури свідчить: категорія «конституційний правовий порядок» не ствердилася у науковому обігу теоретичної і галузевої юриспруденції, а використовується поки-що як слово-назва, і здебільшого, у «статусі» метафори. Така ситуація, як правило, має місце тоді, коли певне поняття не отримало доктринального визначення, не займає своєї самостійної ніші у системі прикладної чи практичної юриспруденції, не має предметно конкретизованого змістовного наповнення, хоча його смислові контури і навіть образ через дане словосполучення досить виразно проглядаються. Саме такий висновок напрашується, якщо проаналізувати публікації, у яких використовується словосполучення «конституційний правопорядок». Про метафоричність цього поняття свідчить і спосіб його використання у політичній лексиці. А особливо показовим (вже у сенсі політичної доцільності і тієї ж метафоричності) є досвід використання терміну «конституційний правопорядок» у нормотворчій сфері. Яскравим прикладом слугує постанова